

ПАВЛЕ ВАСИЋ КАО
ИСТОРИЧАР КОСТИМАМузеј примењене
уметности, Београд

Апстракт: У 2023. години навршило се три деценије од смрти Павла Васића, српског сликара, историчара уметности, ликовног критичара и универзитетског професора. Део његових професионалних интересовања био је везан за историју одеће – *костима*. Успостављању и развоју ове дисциплине у Србији Васић је допринео као професор на Факултету примењених уметности у Београду и аутор више књига и многих научних радова. Кроз одабране публикације из богатог опуса Павла Васића овај рад има за циљ да мапира теме из области историје одеће којима се бавио у својој истраживачкој и педагошкој пракси, као и да ревалоризује његов методолошки приступ, стављајући у фокус систематизацију и интерпретацију чињеница везаних за одевање у Србији и на западном Балкану у рано модерно и модерно доба.

Кључне речи: Павле Васић, костим, историја одеће, методологија истраживања, албуми костима, Србија, XIX век

Павле Васић (1907–1993), сликар, историчар уметности, ликовни критичар и универзитетски професор, уз бројне друге доприносе српској културној и научној сцени, био је пионир историје одеће – *костима* у Србији. Ову дисциплину утемељио је пре свега кроз педагошки рад на Академији примењених уметности (од 1973. године Факултету примењених уметности) у Београду, где је у периоду од 1950. до 1968. и од 1978. до 1985. године предавао предмете *Историја костима* и *Теорија форме*. Од 1952. до 1963. године предавао је и на Филозофском факултету у Београду (предмет *Историја европске уметности од XVI века до најновије доба*), од 1962. до 1974. године на Музичкој академији (од 1973. године Факултету музичке уметности) и Академији за позориште, филм, радио и телевизију (од 1973. године Факултету драмских уметности) у Београду (предмет *Стили* којим су биле обухваћене историја уметности и историја костима), а од 1975. до 1980. године на Академији уметности у Новом Саду, где је био један од оснивача Одељења ликовних уметности (Одавић 2016; Факултет примењених уметности 2021).

Васић је објавио више од 3.000 библиографских јединица – књига, студија, чланака, ликовних критика, предговора у каталогима и др. (Одавић 2016). Важно место у његовом богатом писаном опусу заузимају, између осталог, књиге и научни радови из области историје одеће. Због тога овај рад има за циљ да кроз одабране публикације мапира теме везане за одећу којима се Васић бавио како у својим истраживањима тако и кроз своју педагошку делатност, али и да укаже на значај и актуелност његовог методолошког приступа којим је поставио смернице не само за област историје одеће, већ и за истраживање одеће као важног сегмента визуелне културе раног модерног и модерног доба у Србији и на Балкану.

Историја *косџима*

Павле Васић је аутор прве историје одеће – *косџима* на српском језику која је под називом *Одело и оружје* први пут објављена 1964. године (Vasić 1964).¹ Ова публикација представила је у сажетом облику Васићева предавања на Факултету примењених уметности и настала је с идејом да буде уџбеник за његове студенте. Обухватила је историју одеће различитих народа и култура, од старог века до савременог доба, закључно с модом педесетих година XX века. Уз коришћење великог броја предлога – различитих визуелних извора, од јавних споменика до модних илустрација и фотографија – публикација је богато и систематично илустрована, при чему су аутори илустрација, осим Павла Васића, били и његов син, сликар и археолог Растко Васић, као и његове бивше студенткиње, костимографкиње Зора Живадиновић Давидовић и Јованка Кочоба.

Свој теоријски и методолошки приступ, Васић образлаже у уводном поглављу књиге *Одело и оружје* под насловом *Историјски ипрећед ношње*. У време кад је књигу писао, историја одеће налазила се ван фокуса традиционалне историје уметности, тако да он ову дисциплину одређује као *помоћну научну јрану историје уметности* која „у последње време /.../ све више добија карактер самосталне историјске дисциплине, чији су оквири и проблеми јасно оцртани“ (Vasić 1964:5). При томе наглашава да „историја ношње јесте један вид историје људског друштва“, те да би „један историчар могао да прати друштвене и политичке односе једнога доба кроз еволуцију ношње“ (Vasić 1964: 5). Имајући у виду да ова грана има „ширу примену и у свакодневном животу“, пре свега у различитим сегментима визуелне културе, као што су историјско сликарство, позориште и филм, у својој књизи се не обраћа само визуелним уметницима – костимографима, већ и истраживачима који се баве историјом одеће – *косџимолозима* (Vasić 1964: 5, 11).

1 Књига *Одело и оружје* имала је још два издања, 1974. и 1992. године, која су допуњена новим подацима и илустрацијама (Vasić 1974; Vasić 1992).

Пре него што се осврнемо на Васићево одређење термина *костим*, који је некад уобичајено коришћен за означавање историјске одеће, потребно је напоменути да се његово значење у међувремену променило. Термин *костим* данас означава телесне додатке и модификације које указују на „друштвену улогу и активност ван свакодневне“, због чега је препоручено да се користи искључиво за позоришни костим, церемонијални и обредни костим, као и за костим који се носи на различитим фестивалима (Roach-Higgins et Eicher 1992: 3).

У складу с термилошким стандардима свог времена, Васић под термином *костим* (costume), који преводи као *ношња*, у најширем значењу подразумева особености и одлике различитих народа у одевању и обичајима, а у ужем смислу „начин на који се облачи, избор одела и украса тела по облику, боји и материји, укључујући ту и фризуру (коса, брада), бојење коже и прстију (тетовирање)“ (Vasić 1964: 6). Оваква дефиниција у потпуности је у складу с дефиницијом термина *одећа*, који је у савременој терминологији заменио термин *костим*, при чему се под одећом подразумева „скуп телесних модификација и / или додатака телу које показује особа у комуникацији са другим људским бићима“, што укључује фризуру, шминку, тетоваже, накит, као и различите врсте и облике модних детаља (Roach-Higgins et Eicher 1992: 1).

Васић је посветио пажњу још једној термилошкој недоумици која је до данас остала актуелна у истраживању одеће – значењу термина *мода*. Док једна група *костимолога* сматра да је реч о феномену чији се настанак везује искључиво за Европу позног средњег века и развој градова, што подразумева непрестане и брзе промене стилова, као и успостављање одговарајућег система производње, дистрибуције и потрошње (Липовецки 1992: 19; Anderson 2005: 68; Kawamura 2005: 1), други указују на постојање различитих модних система широм света и моду виде пре свега као „културну конструкцију отеловљеног идентитета“ (Jansen et Craik 2016: 1, 4; Steele 1997: 1).

Термин *мода* Васић везује за стари век и римска освајања, кад је „римска ношња постала образац“ на широкој територији Римског царства (Vasić 1964: 6). На тај начин он указује на назнаке постојања раних модних система, као и на правац преношења модних трендова кроз историју, напомињући да је у том периоду сваки народ „на већем степену културе“, као што су Египћани, Асирци или Персијанци, утицао на *ношњу* својих суседа, а да је пре настанка *модерне римске ношње* свака *ношња* била *народна* и „одређена начином производње, карактером живота и климом“ (Vasić 1964: 6). Узимајући у обзир размену културних утицаја између Истока и Запада, он прати модне токове преко Византије и земаља западне Европе, све до интернационализације моде у XVIII веку.

Такође, Васић разматра методологију *чишња* одеће приказане у визуелној уметности, која и данас полази од тога да „одело не чини

човека, већ слику човека“ (Hollander 1993: xv; Mida 2020: 10). У том смислу, наглашава да треба „утврдити да ли је посреди историјски костим, који је стварно био ношен, или фантастични костим, који је уметник насликао без обзира на стварност и моду“ (Vasić 1964: 11). Указујући на то да сваки приказани *костим* јесте податак о извесном времену, он упозорава истраживача:

Уопште узев костимолог или костимограф мора да буде на опрези кад проучава ношњу са историјског гледишта. Он не сме да застане ни пред каквим уметничким ауторитетима ако су у питању аутентични ликовни извори. Највећи уметници допуштали су себи највише слободе у том погледу. И ако буде било потребно да се костимолог или костимограф документује о извесној епохи, он ће се често обратити мање познатим али достојовернијим мајсторима (Vasić 1964: 11).

Поред проучавања историјско-стилског развоја одеће, Васићев рад био је усмерен и ка сагледавању и тумачењу њене друштвене и репрезентативне улоге. С методолошког аспекта, посебно је важан његов систематичан контекстуални приступ, којим је поставио темеље за савремена истраживања одеће у визуелној култури Србије.

Југословенски народи у албумима костима

Једна од тема о којима је писао Павле Васић јесте специфичан тип публикација, настао у Европи у XVI веку, пошто су интензивна истраживања и нова географска открића побудила интересовање за одевање народа који живе на различитим крајевима света. То су албуми костима и илустровани путописи који, поред графика с представама аристократије, трговаца и сељака из различитих европских земаља, садрже и визуелне представе припадника ближих и удаљених ваневропских народа. Док су становници Европе представљени у одећи која је одговарала њиховом положају и статусу, представе припадника ваневропских народа често су егзотизоване у складу с владајућим стереотипом о *друјоме* (Taylor 2004: 5–6). Васићева истраживања албума костима везана су за представе становника западног Балкана – *југословенских народа*, које су се у овим публикацијама јављале у различитим контекстима.²

2 У предговору књиге *Одело и оружје* Васић је нагласио да „ношња Југословена у овом прегледу представља први покушај да се та обимна и сложена област обухвати и прикаже као целина, по појединим покрајинама у одређеним фазама њеног развоја“ (Vasić 1964: 3). Овај материјал убрзо је систематизовао и публиковао у књизи *Ношња народа Југославије кроз историју* (Васић, *Ношња народа Југославије...*, 1968). У научном раду *Југословенске ношње у XVI веку* (Васић 1953) пише о *ношњи југословенских народа у албуму Чезареа Вечелија (Cesare Vecellio) De gli habiti antichi et moderni di diverse parti del mondo* (О ношњи, древној и модерној, различитих делова света), објављеном у Венецији 1590. године.

У раду *Нови извори за сѝару јујословенску ношњу* он пише о два албума костима (Васић 1962). Први од њих је *Diversarum gentium nostrae aetatis habitus* (Ношња разних народа нашег доба) Енеје Викоа (Enea Vico), објављен у Венецији 1558. године. С тим у вези, он анализира три бакрореза с представама ношњи Србина (Sclahonicus),³ Српкиње (Sclauonice mulier) и Далматинке (Dalmatica uxor), који су 1563. године објављени у албуму костима Феранда Бертелија (Ferrando Bertelli) *Omnium fere gentium nostrae aetatis habitus, nunquam ante hac aediti* (Ношња готово свих народа нашег доба, никад раније објављена).⁴ Полазећи од податка да је Бертели користио Викоове илустрације као предлошке за свој албум, Васић посматра представе из Бертелијевог албума као Викоове радове.⁵

Уз детаље из Викоове уметничке биографије, који обухватају школовање у Риму и рад у Фиренци, Венецији и Ферари, за породицу Д'Есте, он даје и кратку критичку оцену уметничких квалитета бакрореза које анализира. Иако аутор илустрација није био „беспрекоран цртач фигуре“, Васић његов рад сматра значајним због тога што његови цртежи „не остављају никакву двоумицу о ношњи или њеним појединим деловима“ (Васић 1962: 117).

Васић напомиње и да се *ојраничио* на то да укаже „на важност ових нових извора за нашу ношњу“ (Васић 1962: 118). Ипак, уз репродукције илустрација, он даје детаљан опис и анализу сваког приказаног костима. Ову пажљиво промишљену контекстуализацију можемо видети на примеру писања о ношњи Србина:

На првом месту његов шешир подсећа на капе сличне фригијским какве су Турци носили у XVI веку, а исто тако сељаци у Србији и Македонији. На овом бакрорезу та капа је добила крући облик. Као да је од шишаног крзна, као и дубровачка бирета, коју спомиње Јиречек још у средњем веку. [...] Испод шешира види се турска фризура: ошишана глава с једним праменом косе који пада с десне стране. Веома је значајан гуњ који показује засада најстарији вид тог дела наше ношње: по своме облику он подсећа на немачку шаубу. [...] Овај гуњ има висеће рукаве, испод којих се виде рукави кратког грудњака једноставног кроја, који је потпасан појасом. Рукави гуња и његова дужина везују се за западњачку ношњу која, како се види, већ рано утиче на нашу. Сличан је случај и са широким чакширама које су притегнуте испод колена. Чарапе и веома груба

3 Италијанска реч *Schiavone* означавала је Словена с јадранске обале или словенског војника у служби Млетачке републике.

4 Бакрорезе анализира на основу фотографија „с факсимила Бертелијева дела које је у Британском музеју у Лондону“ (Васић 1962: 117).

5 Иако постоје подаци да је Викоов албум садржао 70 бакрореза, у Рајксмузеуму (Rijksmuseum) у Амстердаму сачувано је свега 29, међу којима нису они с приказима одеће Србина, Српкиње и Далматинке (Vico 1558; Du Mortier 1990: 324). Ови прикази сачувани су у првом и другом издању Бертелијевог албума из 1563. и 1569. године (Bertelli 1563; Bertelli 1569).

обућа – нека врста патика – допуњују ову ношњу. Од интереса је још и оружје: мач с позамашним балчаком који виси о појасу. Порекло оружја је такође западњачко. Дакле, већ рано, у крајевима који су били под Венецијом, ношња нашег народа преживљује извесну метаморфозу и труди се да ухвати корак са европском (Васић 1962: 117–118).

Други албум о коме Васић пише у раду *Нови извори за сѿиару јујо-словенску ношњу* је албум Јана Гревенброка (Jan van Grevenbroeck) под називом *Gli abiti dei veneziani di quasi ogni età con diligenza raccolti e dipinti nel secolo XVIII* (Одећа Млечана готово свих периода пажљиво сакупљена и сликана у XVIII веку), штампан у четири тома у Венецији 1754. године. После навођења тада познатих чињеница из Гревенброкове биографије, које обухватају и његов рад за дужда Пјетра Граденига (Pietro Gradenigo), Васић наставља с анализом три акварела из првог тома албума „који представљају наше људе“, наглашавајући да су они „не само податак о њиховој ношњи него представљају и њихов портрет и утолико су драгоценији докуменат“ (Васић 1962: 119).⁶

На ова три акварела представљени су потпуковник далматинских трупа Ђорђе Прерадовић (Offiziale oltramarino), далматински војник – карабинијер (Carabiniere) и капетан Лука Ивановић из племена Паштровића (Sudditanza leale). Васић детаљно описује одећу приказану на сваком акварелу, коју потом контекстуализује унутар постојећих сазнања о одећи тога времена на западном Балкану. У опису одеће карабинијера наводи:

У сликама појединих млетачких сликара XVIII века сачувана је успомена на далматинске војнике. На слици Луке Карлевариса Свечани пријем једног амбасадора у дуждевој палати, која потиче из првих деценија XVIII века, у свечаној поворци с обе стране крећу се Далматинци у високим калпацима и дугачким и широким црвеним гуњевима испод којих се види сабља. То је било зимско одело. „Carabiniere“ на Гревенброкову акварелу нам показује обичну ношњу без гуња. Занимљиво је истаћи колико се мало она разликује од одела Славонаца, Карловчана и других српских граничара у Аустрији како их је приказао Ђенаро Базиле.⁷ Калпак, кошуља са широким рукавима – „griechische Ärmel“ –, широке чакшире, појас, пиштољи и јатаган, најзад перчин, то су елементи једне ношње која се носила у скоро свим крајевима данашње Југославије

6 Васић анализира аквареле из Гревенброковог албума сачуваног у Музеју Корер (Museo Correr) у Венецији (Fondazione Giorgio Cini 2024).

7 Реч је о представама у албуму *Theatre de la milice etrangere. Schaubühne verschiedener bishero in Deutschland unbekannt gewester Soldaten von ausländischen Nationen* (Театар различитих до сада у Немачкој непознатих бивших војника туђинских нација) коју четрдесетих година XVIII века у Аугзбургу издаје Мартин Енгелбрехт (Martin Engelbrecht). О овом албуму и представама Васић пише научне радове *Ђенаро Базиле, сликар Срба у XVIII веку* (Васић, „Ђенаро Базиле...“, 1968) и *Сликар Срба Ђенаро Базиле (1772–1782)* (Васић 1982).

где су живели Срби. Што се тиче појединости и боја, треба још додати да је грудњак зелен, чакшире црвене, а калпак и чизме црни. [...] (Васић 1962: 121–122).

Такође, Васић даје и преводе кратких дескриптивних текстова који прате одређену представу, што је било уобичајено у албумима костима још од њихове појаве у XVI веку. Превод текста уз портрет карабинијера гласи:

Млетачки карабинијери су национални војници који потичу из Далмације, и нема разлике између оних који су врбовани за неки пук или оних које одређује сопствени пуковник или капетан по двадесет четири или дванаест да би чували дању и ноћу стражу код неког представника Републике на мору или на копну. Тада не мењају униформу осим у погледу дугмади или сребреног ширита мањег или већег, према издашности генерала или представника власти који му даје све осим скерлета, свој грб и фишеклију украшено златом и масивним драгоценим металом. Названи су карабинијерима по карабину којим се служе, доста украшеним и брунираним [...] Тако се истичу боље пред вратима соба са исуканим сабљама лепо обрађеним, или у поворци јавних свечаности или у црквеним процесијама, или на парадама, или поворкама у изузетним приликама где треба истаћи личности највише вредности (Васић 1962: 121).

Ношња Срба

Изузетно важан допринос Павле Васић је дао истраживању одеће Срба у рано модерно и модерно доба. Ово се посебно односи на одећу устаничког и постустаничког периода, која ни до данас није истражена у довољној мери, иако је, посебно у периоду после добијања аутономије 1830. године, имала важну улогу, не само у конституисању визуелних представа устаника као националних хероја, већ и у конструисању српског националног костима од изабраних предмета из заједничког одевног асортимана становника некадашњих османских градова (Макуљевић, „Плурализам приватности...“, 2006: 43; Макуљевић, *Умјетносћ и национална идеја...*, 2006: 164). У научном раду *Српска ношња за време Првој устјанка*, Васић пише о стању проучености ове области и проблемима везаним за њена истраживања:

Извесни видови друштвеног живота онога доба нису довољно расветљени нити уопште проучавани. То важи у првом реду за ношњу из времена Устанка. Као што се често дешава, ношња није нарочито занимала савременике и они су о њој само узгред понешто забележили. Она је углавном привлачила пажњу странаца. Због тога постоје многе празнине и то баш у погледу оних питања која нас највише интересују. Савременицима је свакодневна ношња изгледала обична и о њој нису имали ништа нарочито да кажу (Васић 1954: 1).

Такође, он мапира малобројне изворе података о одећи тога времена, међу којима су описи савременика – хроничара и путописаца, архивска документа и ликовни извори – бакрорези и слике. При томе упозорава да знатно више ликовних извора, на основу којих се могу „доносити посредно и закључци о ношњи“ и који „могу да се користе само са извесном резервом“, постоји тек за период после 1815. године, као и да је слика коју је могуће добити на основу ових извора „далеко од тога да буде потпуна“ (Васић 1954: 2). Одећу из времена Првог српског устанка класификује у шест група – *мушка сеоска ношња, мушка варошка ношња, војничка ношња*,⁸ *ношња сџарешина, ношња свешћеника и калуђера и женска ношња* – при чему за сваку групу детаљно систематизује и анализира расположиве изворе.

Закључује да се одећа у Србији у време Првог српског устанка састојала „из делова одела који су се усталили добрим делом већ у току друге половине XVIII века“ и да је имала „делимично источњачки карактер“ (Васић 1954: 40). Њене особине види као део континуитета – процеса који је започео у Србији већ током XV века, у време деспота Ђурђа Бранковића, кад је дошло до усвајања појединих елемената османске визуелне културе (Васић 1954: 40). Сагледавајући утицај *источњачке ношње* на формирање њене специфичне *српске* варијанте, Васић издваја прву половину XIX века као период у коме је она „доживела свој најлепши процват“, при чему је због своје „лепоте, декоративности и живописности привукла пажњу странаца уметника /.../ и оставила дубоког трага у њиховим цртежима и сликама“ (Васић 1954: 41–42). У контексту *културној плурализма* – различитих културних модела који су, захваљујући бројним и сложеним политичким, друштвеним и културним процесима, постојали у Србији XIX века (Макуљевић, „Плурализам приватности...“, 2006: 21), Васић посматра не само настанак ове *ношње* већ и њен излазак из моде, с обзиром на то да као *џирај џурској доба и културе* више није била „у складу са новим тежњама младе српске државе“ (Васић 1954: 42).

Континуитет и уважавање различитих културних модела који су се, као „последича политичког стања и верског идентитета“, јављали код Срба и у ранијем периоду (Макуљевић, „Плурализам приватности...“, 2006: 21), полазишта су Васићевих студија које прате развој српске одеће од раног модерног доба или чак од средњег века. У научном раду *Сџирани утицаји у српској ношњи* он мапира утицаје одеће суседних народа на изглед и развој српске одеће, указујући на њихов значај:

8 Важан део Васићевих истраживања историје одеће био је усмерен управо на *војничку ношњу* – униформу. Овој теми посветио је књигу *Униформе српске војске 1808–1918* (Васић 1980), као и више научних радова и поглавља у својим књигама.

Византијски утицај је трајао до XV века, када се упоредо са њим појављују утицаји осталих суседа: Италијана, Турака и Маџара. Веза с овим народима у области ношње досад није била посебно проучавана. Међутим, она даје одговоре на многа питања из историје ношње која су досад била постављана без успеха у етнологији, па чак и погрешно разрешавана. Утицај ових народа, веома разноврстан и значајан, условио је многе форме одевања код Срба које су се одржале такоређи до нашег столећа (Васић 1958: 7).

Уласком у ову комплексну тему свакако не закључујемо преглед обимне библиографије Павла Васића и његових истраживања у области историје одеће. Написан поводом три деценије од његове смрти, овај рад има за циљ да кроз одабране теме и публикације, у светлу студија визуелне културе, још једном укаже на научну вредност његовог опуса као историчара одеће, али и на његову улогу утемељивача ове области, која се некад налазила ван фокуса традиционалне историје уметности. Васићеве публикације из области историје одеће до данас су остале незаобилазна полазна тачка за даља истраживања. Поред уважавања пионирских научних резултата, разлог за то свакако лежи у његовом методолошком приступу који је у многим својим сегментима актуелан и данас. У духу модерног времена, који је увећало прожимао рад Павла Васића, данас му с правом можемо доделити и звучну титулу првог српског *историчара моде*.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Васић, Павле. „Југословенске ношње у XVI веку“. *Зборник Етнографског музеја у Београду: 1901-1951*. Ур. М. Влаховић. Београд: Научна књига, 1953, 129–142.
- Васић, Павле. „Српска ношња за време Првог устанка“. *Историјски гласник* 1–2 (1954): 1–43.
- Васић, Павле. „Страни утицаји у српској ношњи“. *Зборник (Музеј примењене уметности)* 3–4 (1958): 7–30.
- Васић, Павле. „Нови извори за стару југословенску ношњу“. *Зборник (Музеј примењене уметности)* 8 (1962): 117–123.
- Васић, Павле. „Ђенаро Базиле, сликар Срба у XVIII веку“. *Зборник Маџице српске за ликовне уметности* 4 (1968): 331–344.
- Васић, Павле. *Ношња народа Југославије кроз историју*. Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке Републике Србије, 1968.
- Васић, Павле. *Униформе српске војске 1808–1918*. Београд: Југославија, Просвета, 1980.
- Васић, Павле. „Сликар Срба Ђенаро Базиле (1772–1782)“. *Зборник (Музеј примењене уметности)* 26–27 (1982): 91–104.
- Липовецки, Жил. *Царство пролазног: Мода и њена судбина у модерним друштвима*. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића, 1992.

- Макуљевић, Ненад. „Плурализам приватности: Културни модели и приватни живот код Срба у 19. веку“. *Приватни живот код Срба у деведнаестом веку: Од краја осамнаестој века до почетка Првој светској ратна*. Ур. А. Столић и Н. Макуљевић. Београд: Clio, 2006. 17–53.
- Макуљевић, Ненад. *Уметности и национална идеја у XIX веку*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2006.
- Одавић, Мирјана. „Биографија Павла Васића“. *ULUPUDS*, 2016. <<https://www.ulupuds.org.rs/nprv2016/BIOGRAFIJAPAVLAVASICA.doc>>. 21.01.2024.
- Факултет примењених уметности. „Павле Васић“. *Факултетски примењених уметности*, 2. 9. 2021.<<https://www.fpu.bg.ac.rs/zaposleni/pavle-vasic/>> 21.01.2024.
- Anderson, Fiona. „Fashion: Style, Identity and Meaning“. *Exploring Visual Culture: Definitions, Concepts, Contexts*. Ed. M. Rampley. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. 67–84.
- Bertelli, Ferdinando. “Omnium Ferè Gentium Nostrae Aetatis Habitus : Nunquam Ante Hac Aediti“. *Europeana*, 1563. <www.europeana.eu/de/item/2022712/lod_oai_gredos_usal_es_10366____19544_ent0>29.01.2024.
- Bertelli, Ferando. “Omnium Fere Gentium Nostrae Aetatis Habitus, Nunquam Ante Hac Aediti“. *Rijksmuseum*, 1569. <<https://id.rijksmuseum.nl/200626125>> 18.01.2024.
- Du Mortier, Bianca. „Fashion in Prints“. *Print Quarterly* Vol. 7, No. 3 (1990): 323–325.
- Fondazione Giorgio Cini. „Gli Abiti dei Veneziani“. *Fondazione Giorgio Cini*.<<https://arte.cini.it/fototeca/percorsi/gli-abiti-dei-veneziani>>20.01.2024.
- Hollander, Anne. *Seeing Through Clothes*. Berkeley: University of California Press, 1993.
- Jansen, Maria Angela et Craik, Jennifer. „Introduction“. *Modern Fashion Traditions: Negotiating Tradition and Modernity through Fashion*. Eds. M. A. Jansen and J. Craik. London: Bloomsbury, 2016. 1–20.
- Kawamura, Yuniya. *Fashion-ology: An Introduction to Fashion Studies*. Oxford: Berg, 2005.
- Mida, Ingrid. *Reading Fashion in Art*. London: Bloomsbury, 2020.
- Roach-Higgins, Mary Ellen et Eicher, Joanne. „Dress and Identity“. *Clothing and Textiles Research Journal* Vol. 10, Issue 4 (1992): 1–8.
- Steele, Valerie. „Letter from the Editor“. *Fashion Theory* Volume 1, Issue 1 (1997): 1–2.
- Taylor, Lou. *Establishing Dress History*. Manchester: Manchester University Press, 2004.
- Vasić, Pavle. *Odelo i oružje*. Beograd: Umetnička akademija u Beogradu, 1964.
- Vasić, Pavle. *Odelo i oružje*. Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu, 1974.

- Vasić, Pavle. *Odelo i oružje*. Beograd: Univerzitet umetnosti, Clio, 1992.
- Vico, Enea. "Diversarum Gentium Nostrae Aetatis Habitus". *Rijksmuseum*, 1558. <<https://id.rijksmuseum.nl/200530197>> 18.01.2024.

Draginja Maskareli

Pavle Vasić as a Costume Historian

Summary

Written on the occasion of the 30th anniversary of the death of Pavle Vasić (1907–1993), who was a painter, art historian, art critic, and university professor, this paper deals with an important area of his professional interest – the history of dress (*costume*). Vasić contributed to the establishment and development of this discipline as a professor at the Faculty of Applied Arts in Belgrade and as an author of numerous books and papers. Through selected publications from Vasić's rich oeuvre, this paper maps the dress history topics he dealt with during his academic career, revaluing at the same time his method, with a particular emphasis on systematization and interpretation of facts related to dress in Serbia and Western Balkans during the early modern and modern period. Vasić is the author of the first *costume* history book written in Serbian language. It was first published in 1964 under the title *Odelo i oružje* [Dress and Arms]. In the book, he addresses not just the artists – costume designers, but also the researchers – costume historians. He also presents the methodological approach related not just to the dress studies, but also to the *reading* of dress represented in visual arts. One of many research topics that raised Vasić's interest was early modern Western costume albums. His research of the albums was focused on the representations of *Yugoslavians*, while his approach to the subject is visible in his paper *Novi izvori za staru jugoslovensku nošnju* [Nouvelles sources pour l'étude de l'ancien costume Yougoslave] published in 1962 in the *Journal (Museum of Applied Art)*. One of the most important Vasić's contributions to dress history in Serbia, his research of early modern and modern dress of the Serbs, especially the dress worn in the times of Serbian uprisings in the early 19th century, is also taken into account. His study *Srpska nošnja za vreme Prvog ustanka* [Le costume Serbe pendant la Revolution 1804–1815] published in 1954 in the *Istorijski glasnik* shows his approach based on continuity and recognition of different cultural models. This paper doesn't include a comprehensive bibliography or cover all the topics in the field of dress history to which Pavle Vasić contributed. In the light of visual culture studies, through selected topics and publications, the paper aims to point out the scientific value of Vasić's work as a clothing historian, but also his founding role in this discipline. Vasić's publications in the field of clothing history have remained an indispensable starting point for further research. In addition to the appreciation of his pioneering scientific results, the reason for this certainly lies in the methodological approach, which, in many of its segments, is still relevant today.

Keywords: Pavle Vasić, costume, dress history, research methodology, costume albums, 19th century, Serbia

Примљено: 12. 5. 2024.

Прихваћено: 31. 1. 2025.